

УДК 159.9.07

Зозуль Таміла Володимирівна

здобувач кафедри психології

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМІНУЮЧОЇ КОНФІГУРАЦІЇ МОДЕЛЕЙ ПОДРУЖНИХ СТОСУНКІВ ЧЕРЕЗ АНАЛІЗ НАРАТИВУ

У статті за допомогою RAP-інтерв'ю (Relationship Anecdotes Paradigm) виявляються конфлікти у домінуючій конфігурації стосунку клієнтів та оцінюються зміни у стосунках та стані клієнтів у залежності від зміни значимого об'єкта.

Ключові слова: *домінуюча конфігурація стосунку, наратив, сімейний наратив, епізоди стосунку, центральний конфлікт стосунку.*

Постановка проблеми. Проблема дослідження домінуючої конфігурації стосунку у моделях подружніх відносин є досить актуальною, оскільки, центральна модель стосунку (домінуюча конфігурація) – це, перш за все, внутрішні стосунки особистості, формування яких здійснюється під впливом відповідних способів сприйняття світу, адекватних або неадекватних реакцій на нього, нормальних або патологічних форм захисту, що виникають у ранньому дитинстві і дають знати про себе в житті дорослої людини. Саме вони впливають на відносини дорослої людини з самою собою, з іншими людьми та з навколишнім світом

Ці моделі, як свідчать дослідження, беруть свій початок із раннього дитячого досвіду, вірніше, із часто повторюваних у дитинстві зразків сімейної взаємодії [3]. Саме ці «давні» зразки взаємодії добре розпізнаються та використовуються в роботі психологами та психотерапевтами різних напрямків, особливо тоді, коли такі поведінкові зразки призводять до дисфункціонального (не оптимального) вирішення складної чи

фруструючої ситуації. Такі моделі стосунків ефективно вивчати через аналіз наративу.

К. Калмикова, Е. Мергенталер пропонують вважати наративом історію в тому випадку, якщо виконуються наступні семантичні критерії:

1. Репрезентація у межах розповіді часовій послідовності подій, що включає ментальні або фізичні дії автора, які ведуть до певних змін власного стану безпосередньо оповідача, або інших людей, безпосередньо пов'язаних з цими подіями. Такі дії можуть виступати у формі «ускладнення», «розв'язання», або «зміни в планах».

2. Конкретне посилання на місце і час дії, а також на дійових осіб [1].

Крім смислових, дослідники текстових конструктів виділяють наративи й за лінгвістичними ознаками. В. Лабов і Дж. Валецькі такими ознаками вважають: наявність другорядних речень, що відповідають часовій послідовності подій; віднесеність історії до минулого часу; наявність певних структурних компонентів, а саме: орієнтування (*setting or orientation*) – визначення місця, часу дії, учасників подій; ускладнення (*complication*) – виникнення перепон; оцінка (*evaluation*) – виражається прямим твердженням, лексичним посиленням, призупиненням дії або повторенням, символічною дією або судженням третьої особи; розв'язанням (*resolution*) – ліквідація перепон; кода (*coda*) – завершення оповідання і повернення з часу, в якому відбувалась нарація до моменту розповідання [4].

Таким чином, наратив – це будь-яка усвідомлена послідовність подій у часі, послідовність, де одна подія зумовлена іншими або слідує за іншими. У загальному смислі наратив представляє собою комплекс лінгвістичних і психологічних структур, які передаються культурно-історично, і які обмежені соціально-комунікативними і лінгвістичними здібностями кожної людини.

Важливою ознакою наративу є також і той факт, що подія про минуле (початок подій) розгортається в *теперішній час*, і всі

події описуються з точки зору *сучасної людини*. Загальною характеристикою таких розповідей є зміна стану персонажа, що відповідає часовій послідовності подій, а також тлумачення цих подій та їх оцінка. У процесі породження наративу, події набувають особистісного значення для суб'єкта.

Сам підхід до формалізованого опису структури об'єктних стосунків базується на інтерперсональній моделі психопатологічних розладів, яка була запропонована Г.С. Салліваном [5] і, у подальшому, розвинута Т. Лірі під назвою «Ціркумплексна модель» [2]. У відповідності до цієї моделі усі форми поведінки розміщуються у двохмірному просторі, координатами якого є «прихильність» і «контроль».

Головне положення цього підходу ґрунтується на уявленні про те, що описи досвіду стосунків у клієнтів містять у собі прототипічні і характерні суб'єкт-об'єктні поведінкові відношення, котрі стають очевидними і проявляють себе, як свого роду «закарбовані кліше». Як вважає М. Вайт, розповідь є чи не найкращим засобом для передачі власного досвіду [6]. Найбільшої цільності в наративних (розповідних) епізодах досягають особливо часто повторювані, «вперті» зразки досвіду клієнтів [6]. Кінцевим результатом завжди є індивідуальна, найважливіша для даного клієнта тема центрального конфлікту стосунку.

Об'єктом нашого дослідження є моделі подружніх стосунків.

Предметом дослідження виступають наративи, які описують стосунки у подружніх парах.

Мета дослідження – дослідити стосунки у подружніх парах через аналіз наративу.

Матеріали та методи дослідження – метод RAP-інтерв'ю (скороч. від англ. *Relationship Anecdotes Paradigm* – «приклад розповідей про стосунки»).

Дослідження було проведено на базі Полтавської обласної клінічної психіатричної лікарні імені О.Ф. Мальцева та приватного психотерапевтичного кабінету в м. Полтава.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження моделей стосунків через наратив був обраний метод RAP-інтерв'ю. Для конструювання історій людина бере матеріал наративів, які прийняті і транслюються в її культурі або спільноті; сюди ж можна віднести й сімейні наративи, що містять у собі сімейні легенди, сімейні історії, сімейні сценарії, сімейні міфи. А феномен сімейної самосвідомості зафіксовано в «сімейному наративі».

Метод RAP-інтерв'ю полягає у проведенні з клієнтом цілеспрямованої бесіди, присвяченої його стосункам з іншими особами. При цьому клієнта просять розповісти про конкретні випадки його взаємодій із іншими (наприклад, зустріч, телефонна розмова), які мали місце у минулому та містять згадані компоненти епізодів стосунку. Випадки мають бути конкретними, підтвердженими прикладами, і не повинні зводитись до узагальнення «типової» ситуації у стосунках [1].

Матеріалом нашого дослідження були дослівні протоколи (транскрипти) спеціальних інтерв'ю з клієнтками та пацієнтками.

У протоколах нами виділялися так звані епізоди стосунків – дискретні частини, які є розповідями клієнток та пацієнток про конкретні випадки їхніх стосунків із іншими значущими особами. Епізоди стосунків складаються з трьох компонентів: а) *бажання* (очікування, наміри) клієнток стосовно важливої для них особи; б) *реакції* згаданої особи на ці бажання; та в) *власні реакції* клієнток у відповідь. Компоненти, отримані з усіх опрацьованих епізодів, аналізуються, переформулюються за допомогою спеціально створеної міжнародної системи стандартних категорій ЦТКС та підраховуються статистично.

Із огляду на «ідеологію» методу, ми можемо виділити три варіанти суб'єкт-об'єктної взаємодії:

- бажання, потреби, наміри того, хто розповідає про стосунки (**Бажання, Б-компонента**);
- суб'єкт-об'єктні реакції об'єкта (**РО-компонента**);
- реакції суб'єкта (**РС-компонента**).

Результати дослідження. Нами було проведено дослідження моделей взаємодії 32 жінок, які перебувають у шлюбі та мають значну різницю у віці зі своїми подружніми партнерами (група А) (в усіх досліджених парах чоловіки старші за своїх партнерок на 15-20 років). Частина цих пар – 16 (50%) перебуває в цивільному шлюбі, частина – 16 (50%) – в офіційному шлюбі.

Контрольною групою в нашому дослідженні стали жінки, різного віку, 70% (21) з яких – розлучені, 30% (9) – одружені. Жінки знаходилися на лікуванні у відділенні неврозів клінічної психіатричної лікарні – 30 осіб (група В).

На прикладі даних репрезентативної вибірки, отриманих шляхом наративного інтерв'ю з 32 клієнтками та 30 пацієнтками, нами були досліджені епізоди стосунків жінок із їхніми матерями, батьками, та чоловіками.

Спільним у досліджуваних відносно всіх трьох значимих об'єктів (мати, батько, чоловік) виявилось те, що *найчастіше* переживання пацієнтів (*найчастіше категорії*), були майже однаковими. 74% (45) досліджених нами клієнток та пацієнток хотіли, щоб їх любили і розуміли, вважали інших надто стриманими, а себе – розчарованими у своїх очікуваннях і пригніченими.

За характером стосунків із важливими для них особами усіх жінок групи А (N=32 – 100%) та групи В (N =30 – 100%) нами було поділено на 6 підгруп. Кількісні результати аналізу характеру об'єктних стосунків (домінуючої конфігурації стосунку) досліджуваних представлені у таблиці 1 та таблиці 2.

У жінок із різновікових пар (досліджуваних групи А) у об'єктних стосунках з матір'ю переважають *прохолодні емоційні стосунки* – 76% (24). Батько найчастіше описується як *люблячий* – 62% (19) *та контролюючий* -38% (13), тоді як чоловіки – як *прихильні і готові розуміти* – 86% (27), у стосунках з ними переважають *активні бажання*. Жінки з найближчого оточення, частіше характеризуються як *сильні і також готові розуміти* – 74% (23). У цілому, усі клієнтки – 92% (29), почувають повагу до себе частіше *з боку подружніх партнерів, ніж з боку батьків*.

У стосунках із подружніми партнерами клієнтки також краще себе *контролюють*.

Таблиця 1

Характер стосунків з батьками

Досліджувані	Характер стосунків досліджуваних жінок					
	Конфліктний з бажанням дистанціюватися	Конфліктний з бажанням наблизитися	«Жертви»	«Агресори»	«Гяґарі»	Позитивний
Клієнтки (А) (кількість N)	11 (34,5%)	3 (9,5%)	4 (12,5%)	4 (12,5%)	2 (6%)	8 (25%)
Пацієнтки (В) (кількість N)	2 (7%)	4 (13%)	4 (13%)	4 (13%)	6 (20%)	10 (34%)

У пацієнток (досліджуваних групи В), в епізодах стосунків з батьками (мама, батько) переважають *пасивні бажання* – 81% (24) («Я хочу, щоб мене любили і розуміли»), тоді як із чоловіками, навпаки, домінують *активні бажання* («Я хочу близьких стосунків, хочу їх приймати близько») – 70% (21). Батько найчастіше описується як *домінуючий* – 84% (25), тоді як чоловіки – як *контролюючі* – 68% (20); інші жінки, частіше характеризуються як *сильні і не готові до порозуміння* – 75% (22). У цілому, усі пацієнтки почувають повагу до себе частіше з боку батьків, аніж з боку подружніх партнерів – 91% (27). У стосунках із подружніми партнерами пацієнтки також гірше себе *контролюють*.

За результатами порівняльного аналізу за критерієм Ст'юдента, нами було визначено, що суттєво відрізняються результати груп А і В за характером стосунків із подружніми партнерами у досліджуваних жінок по підгрупах 3, 5, 6. Пацієнтки з групи В (16) значно частіше виступають у стосунках зі значимими для них людьми – «жертвами», аніж

клієнтки з досліджуваної групи А ($t = 1.7689$), а також «тягарями» В (9) – А ($t = 1.7689$). Високі показники позитивних стосунків у клієнток з групи А ($t = 113.8489$), свідчать про їхню високу емоційну забарвленість, тоді як у пацієнток з групи В (0) стосунки є примітивно-емоційними.

Таблиця 2

Характер стосунків із подружніми партнерами

Досліджувані	Характер стосунків досліджуваних жінок					
	Конфліктний з бажанням дистанціюватися	Конфліктний з бажанням наблизитися	«Жертви»	«Агресори»	«Тягарі»	Позитивний
Клієнтки (А) (кількість N)	6 (20%)	4 (13,3%)	9 (30%)	2 (6,7%)	4 (13,3%)	5 (16,7%)
Пацієнтки (В) (кількість N)	4 (12,5%)	4 (12,5%)	4 (12,5%)	4 (12,5%)	0 (0%)	16 (50%)

Аналіз отриманих результатів показав, що реакції інших людей, описуються обома групами досліджуваних, зазвичай негативніше, ніж свої власні реакції. У жінок із контрольної групи В всюди переважають *негативні реакції* – 24 (80%), у жінок з групи А також переважають *негативні реакції*, проте їхня частка є значно нижчою – 19 (61%).

Загальна частка *позитивних реакцій* у стосунках з подружніми партнерами переважає частку позитивних реакцій по відношенню до батьків у обох групах досліджуваних (група А – 85% (27), група В – 60% (18)).

Іншими словами, результати цього дослідження вказують на *можливість подолання клішеподібних стосунків* із батьками і набуття нових, коригованих на «плинні» стосунки, моделей поведінки.

Позитивний досвід стосунків, який пацієнти можуть використовувати у якості позитивної ідентифікації (або

простіше – позитивних життєвих прикладів і зразків) і позитивного соціального підкріплення.

Позитивний досвід переживань може також допомогти при визначенні ресурсів пацієнтів, а також для оцінки їхньої здатності нешаблонно, диференційовано сприймати і описувати біжучі стосунки.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, домінуюча конфігурація (центральна модель) стосунку накладає свій відбиток на взаємодію не лише з батьками, а й з іншими важливими для клієнток чоловіками і жінками. Разом із тим, у епізодах із подружніми партнерами на передній план за своїми особливостями виходять *інші категорії* і моделі як у клієнток, так і у пацієнток, ніж з їх батьками. Йдеться про те, що клієнтки та пацієнтки, незважаючи на переважно негативні характеристики своїх стосунків з батьками та на схильність переносити ці стосунки на інших людей, все ж можуть *змінювати свою клішеподібну поведінку* і мати позитивні стосунки з іншими важливими партнерами. Це може вказувати на *важливі інтерперсональні ресурси* психотерапевтичних клієнтів та пацієнтів – у тому сенсі, що вони є гнучкішими, ніж здавалось, і здатними на формування нових типів стосунку і досвіду, відмінних від стосунків з батьками. Крім того, пацієнти можуть користуватися підтримкою інших (ніж батьки) – якщо не повністю, то нерідко – як з боку близьких їм осіб, так і з боку важливого соціального оточення.

Список використаних джерел

1. Калмыкова Е.С. Нарратив в психотерапии : рассказы пациентов о личной истории / Е.С. Калмыкова, Э. Мергенталер // Психологический журнал. – 1998. – Т.19. – № 5. – С. 97-103.
2. Наранхо К. Характер и невроз / К. Наранхо. – СПб. : ЗАО «Диалог», М. : ИП «Лотаць», 1998. – 336с.
3. Фрейд З. Психологическое исследование / З. Фрейд, У. Булліт, Т.В. Вільсон. – М. : Прогрес, 1999. – 240 с.
4. Labov W. Oral Versions of Personal Experience : Three Decades of Narrative Analysis / W. Labov, J. Waletzky // Special Volume of a Journal of Narrative and Life History. – 1997. – Vol.7.

5. Sullivan H.S. The interpersonal theory of psychiatry / H.S. Sullivan. – New York : Norton, 1953.

6. White M. Narratives of Therapists' Lives / M. White. – Adelaide : Dulwich Centre Publication, 1997.

Т.В. Зозуль

**ИССЛЕДОВАНИЕ ДОМИНИРУЮЩЕЙ КОНФИГУРАЦИИ МОДЕЛЕЙ
БРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ ЧЕРЕЗ АНАЛИЗ НАРРАТИВА**

В статье с помощью RAP-интервью (Relationship Anecdotes Paradigm) выявляются конфликты в доминирующей конфигурации отношения клиентов и оцениваются изменения в отношениях и состояниях клиентов в зависимости от изменения значимого объекта.

***Ключевые слова:** доминирующая конфигурация отношения, нарратив, семейный нарратив, эпизоды отношения, центральный конфликт отношения.*

T.V. Zozul'

**RESEARCH OF THE DOMINANT CONFIGURATION MODELS
OF MARITAL RELATIONSHIPS THROUGH THE ANALYSIS
OF NARRATIVE**

The article examines the concept of the dominant configuration in relationships. The problem of the dominant configuration relation studying in models of marital relationship is very relevant. Such models of relationships are efficiently explored through the analysis of narrative. The article deals with a description of the method of the Relationship Anecdotes Paradigm. Different variants of subject-object interaction are allocated. Discrete parts, which are the stories of clients and patients about specific instances of their relationship with other significant persons, are analyzed.

The models of interaction with significant women in couples with significant age different and model of women interaction with neurotic disorders are implemented. It is found out that clients and patients of psychotherapy can change their behavior and have positive relationships with other important partners.

***Keywords:** dominant configuration in relationships, narrative, family narrative, episodes of relation, the central conflict relationship.*

Надійшла до редакції 29.08.2014 р.